

FONDOVI I PROGRAMI PODRŠKE ZA RAZVOJ MSP SEKTORA**FUNDS AND SUPPORT PROGRAMS FOR THE DEVELOPMENT OF SME SECTOR**Dunja Stanivuk, Slobodan Morača, *Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad***Oblast – INŽENJERSKI MENADŽMENT**

Kratak sadržaj – Sektor malih i srednjih preduzeća predstavlja značajan privredni segment nacionalne ekonomije, pre svega zbog svog preduzetničkog delovanja. MSP su vitalni akteri za unapređenje inovacija, konkurentnosti, preduzetništva i uspostavljanje efikasnog inovacionog sistema za zemlje u razvoju. Istraživački rad ima za cilj da ispita koliko MSP poznaju programe i fondove za podršku razvoja poslovanja, i na osnovu dobijenih podataka da predlože za bolje korišćenje dostupnih izvora finansiranja.

Ključne reči: Sektor malih i srednjih preduzeća, inostrani i nacionalni programi i fondovi, podrška razvoju MSP sektora

Abstract – Small and medium-sized enterprises represent a significant economic segment of the national economy, primarily because of its entrepreneurial activity. SMEs are vital actors for the improvement of innovation, competitiveness, entrepreneurship and the establishment of an efficient innovation system for developing countries. The research work aims to examine how much SMEs know about programs and funds for supporting business development, and based on the obtained data, to make suggestions for better use of available funding sources.

Keywords: Small and medium enterprises, international and national programs and funds, development support for the SME sector

1. UVOD

U današnjem poslovnom okruženju, umesto korporacija i industrija velikih razmera, mala i srednja preduzeća (MSP) su dobila značaj u ekonomijama u razvoju zbog sposobnosti brzog prilagođavanja, intenzivnijeg rada sa manje kapitala i niskim troškovima upravljanja. Iako mala i srednja preduzeća imaju neke slabosti, manje su pogođeni ekonomskom krizom zbog svoje fleksibilnosti i sposobnosti da prate promenljive uslove. Razvoj sektora malih i srednjih preduzeća ima ključnu ulogu u oporavku srpske ekonomije. MSP predstavljaju pokretač ekonomskog razvoja privrede i ključni faktor za postizanje ekonomske stabilizacije i privrednog rasta. Godinama unazad sektor MSP u Republici Srbiji nalazi se u lošem stanju, suočen sa brojnim problemima.

NAPOMENA:

Ovaj rad proistekao je iz master rada čiji mentor je bio dr Slobodan Morača, red. prof.

Jedan od najvećih je kako pronaći i obezbediti finansijska sredstva neophodna za pokretanje posla, nabavku potrebnih resursa, tekuće održavanje likvidnosti i investicione zahvate u cilju postizanja rasta i razvoja biznisa. Bankarski krediti su mahom skupi i teško dostupni preduzetnicima, zbog čega ovaj problem još više dobija na značaju. Kao alternativa bankarskim kreditima javljaju se programi finansijske podrške MSP u Srbiji od strane različitih institucija. U ovom radu biće prikazana analiza upravo ovakvih izvora finansiranja za sektor MSP.

2. TEORIJSKE PODLOGE**2.1. Sektor malih i srednjih preduzeća kao nosilac privrednog razvoja**

Mala i srednja preduzeća nisu novina u ekonomiji. Smatraju se glavnim akterima kako nacionalnog, tako i regionalnog razvoja mnogih država. Možda najveću ekspanziju mala i srednja preduzeća doživljavaju u novije vreme, početkom 70-ih godina 20. veka. Novost je u tome što su od tada mala i srednja preduzeća postala sve više konkurentna velikim preduzećima, a uspešno se uključuju i u savremenu globalizaciju poslovanja. Iako su i dalje pretežno usmerena na lokalno tržište, mala i srednja preduzeća imaju sve značajniju ulogu i u međunarodnoj razmeni. Stoga, podrška MSP je jedan od prioriteta Evropske komisije za ekonomski rast, stvaranje poslova i ekonomsku i socijalnu koheziju. Mala i srednja preduzeća igraju važnu ulogu u ekonomiji EU.

Nedavna empirijska istraživanja pokazuju da MSP doprinose preko 55% u bruto društvenom proizvodu, i preko 65% ukupne zaposlenosti u zemljama sa visokim prihodima. U državama sa lošije razvijenom ekonomijom, čine 60% BDP-a i preko 70% ukupne zaposlenosti. U zemljama Evropske unije, postoji oko 25 miliona malih preduzeća, što čini 99% svih preduzeća; zapošljavaju skoro 95 miliona ljudi, obezbeđujući 55% od ukupnih radnih mesta u privatnom sektoru. Važan doprinos je i na izvozu i rastu produktivnosti. MSP su od ključne važnosti za unapređenje inovacija, konkurentnost, preduzetništvo i uspostavljanje efektivnog sistema za zemlje u razvoju.

2.2. Inostrani programi za podršku razvoja sektora MSP

COSME (Programme for the Competitiveness of Enterprises and SME) je program Evropske unije za konkurentnost malih i srednjih preduzeća sa ciljem stvaranja novih radnih mesta i ekonomskog rasta, jačanje konkurentnosti i održivosti preduzeća. Evropska agencija za mala i srednja preduzeća (EASME) nadgleda implementaciju COSME programa, u ime Evropske

komisije, sa izuzetkom finansijskih instrumenata za koje je Evropska komisija potpisala sporazum sa Evropskim investicionim fondom (EIF). Značaj COSME-a leži upravo u njegovom fokusu na poboljšanju pristupa finansijsama, unapređenju znanja, mogućnosti umrežavanja, postavljanju osnova za promene u načinu upravljanja MSP, i obezbeđivanju potrebnih informacija kako bi se olakšao pristup novim tržištima.

Horizont 2020 je Okvirni program Evropske unije za istraživanje i inovacije. Podržava istraživačke i inovativne projekte i programe inovacionog istraživanja, strateškog i primenjenog istraživanja, demonstrativnih projekata, i aktivnosti bliske tržištu. Mnoge organizacije su pogodni kandidati Horizon 2020 programa: univerziteti, istraživački centri, MSP i velike kompanije, ali i gradovi, udruženja i istraživači. Cilj ovog programa je osiguravanje evropske globalne konkurentnosti. Horizon 2020 obuhvata različite šeme finansiranja i pokriva širok spektar domena. Glavni deo programa sastavljen je od tri prioriteta fokusirana na:

- fundamentalna nauka
- modernizacija evropske industrije i
- društveni izazovi

Evropska banka za obnovu i razvoj je međunarodna finansijska organizacija, koja podržava strukturne reforme, privatizaciju, razvoj preduzetništva i pravnog sistema. Evropska banka za obnovu i razvoj se često javlja i kao investitor. Takođe, banka ima i savetodavnu ulogu. Evropska banka nastoji da jača ekonomsku inkluziju ugroženih društvenih grupa.

Svetska banka je međunarodna monetarna i finansijska organizacija, osnovana sa ciljem da finansira projekte koji unapređuju ekonomski razvoj država članica. Formirana je zajedno sa Međunarodnim monetarnim fondom i Međunarodnom bankom za obnovu i razvoj. Takođe, pruža tehničku pomoć i savete o politici i nadgleda, u ime međunarodnih kreditora, sprovođenje reformi slobodnog tržišta. Zajedno sa Međunarodnim monetarnim fondom (MMF) i Svetskom trgovinskom organizacijom, igra centralnu ulogu u nadgledanju ekonomske politike i reformi javnih institucija u zemljama u razvoju i definisanju globalne makroekonomske agende.

2.3. Domaći fondovi za podršku razvoja sektora MSP

U Republici Srbiji sektor malih, srednjih preduzeća i preduzetnika takođe predstavlja veoma važan faktor razvoja ekonomije. Danas ovaj sektor ima sklonosti da više koristi intenzivne proizvodne procese od velikih preduzeća i da na taj način značajno doprinese povećanom zapošljavanju, stvaranju prihoda i smanjenju siromaštva. Ukoliko se posmatra stanje u Srbiji, prema podacima iz 2018. godine, sektor MSP predstavlja dominantan oblik privrednih subjekata, jer po sva tri navedena parametra 1) brojnosti preduzeća (99.9%), 2) broju zaposlenih (65.7%) i 3) po bruto ostvarenoj vrednosti (57.4%), u značajnoj meri prevazilazi velika preduzeća.

Međutim, iako je sektor MSP po svim prezentovanim relevantnim pokazateljima nesumnjivo dominantan u poređenju sa velikim preduzećima, to još ne znači da je i dovoljno efikasan i efektivan, i da ne postoji prostor za

poboljšanje. Sektor MSPP posluje u uslovima kada celokupnu privredu Republike Srbije i dalje odlikuje usporen oporavak ekonomske aktivnosti nakon višegodišnje recesije izazvane svetskom ekonomskom krizom.

Osnovni zadaci razvoja MSP u Srbiji, zacrtani Strategijom za podršku MSP, preduzetništva i konkurentnosti za period od 2015. do 2020. godine, mogu se sažeti u sledećem: - osnovati veći broj MSP; - povećati procenat MSP koja opstaju tokom početnih godina poslovanja; - povećati obim sredstava za finansiranje pod povoljnim uslovima; - povećati konkurentnost MSP; - povećati učešće onih MSP koja rastu zahvaljujući izvozu; - podstaći prerastanje mikro u mala, i malih u srednja preduzeća.

U narednom delu biće prikazane državne institucije i različiti domaći fondovi koji pružaju podršku preduzetnicima, i razvoju malim i srednjim preduzećima.

Razvojna agencija Srbije je agencija Vlade Republike Srbije osnovana za obavljanje razvojnih, stručnih i operativnih poslova podsticanja i realizacije direktnih ulaganja, promocije i povećanja izvoza, razvoja i unapređenja konkurentnosti privrednih subjekata, ugleda i razvoja Republike Srbije u oblasti privrede i regionalnog razvoja. Sa jedinstvenim setom programa podrške mikro, malim i srednjim preduzećima i preduzetnicima, kao i domaćim i stranim investitorima koji žele da osnuju ili prošire svoje poslovanje u Srbiji, RAS nastoji da unapredi položaj Srbije u regionu i širom sveta.

Prioriteti Fonda za razvoj su podsticanje ravnomernog regionalnog razvoja, uključujući i razvoj nedovoljno razvijenih područja, podsticanje konkurentnosti i likvidnosti privrede Republike Srbije, podsticanje zapošljavanja, kao i podsticanje proizvodnje robe namenjene izvozu.

Fond za inovacionu delatnost je jedina državna organizacija specijalizovana za pružanje podrške inovacionoj delatnosti i upravljanje finansijskim sredstvima za podsticanje inovacija. Vizija Fonda je da, kao ključni državni akter u razvoju inovacionog sistema Srbije, doprinese privrednom razvoju zemlje podržavajući stvaranje inovacija, jačanje veze između nauke i privrede, osnivanje novih i osnaživanje postojećih preduzeća sa inovativnim potencijalom, kroz različite finansijske instrumente.

Ministarstvo privrede obavlja poslove državne uprave koji se odnose na privredu i privredni razvoj, položaj i povezivanje privrednih društava i drugih oblika organizovanja za obavljanje privredne delatnosti.

3. ISTRAŽIVAČKI OKVIR

3.1. Metodologija istraživanja

Cilj ovog rada i istraživanja je da se ispita koliko su privredni subjekti u sektoru MSP upoznati sa inostranim i nacionalnim programima i fondovima podrške za razvoj.

Za potrebe istraživanja kreiran je upitnik koji je strukturalno podeljen u tri celine i sastoji se iz 22 pitanja. Prvi deo se odnosi na osnovne informacije o ispitaniku (pol, godine radnog iskustva, nivo obrazovanja i radna pozicija). U drugom delu upitnika se traže informacije o

organizaciji i samom poslovanju (tip preduzeća, poslovni prihodi, industrija, izvori finansiranja itd.). Treći, i glavni deo se odnosi na poznavanje i korišćenje fondova i programa za razvoj malih i srednjih preduzeća.

Ciljna grupa ovog istraživanja su preduzetnici i preduzeća u kategoriji mikro, mala, srednja i velika preduzeća. Kontaktiranje ispitanika sprovedeno je putem elektronske pošte, tako što je ispitanicima poslat poziv za učešće u istraživanju kao i online upitnik. Baza kontakata sačinjena je od klastera iz Vojvodine i Srbije, odnosno svih njenih članica (Automobilski klaster, Vojvodina metal klaster, Modni klaster i drugi). Takođe, upitnik je poslat i privrednim subjektima koji su prethodnih godina učestvovali u javnim pozivima i konkursima raspisanim od strane Republike Srbije. Upitnici su distribuirani u elektronskom formatu putem Gugl obrasca (engl. *Google Forms*). Ukupan broj ispitanika koji se odazvao je 40.

3.2. Analiza rezultata istraživanja

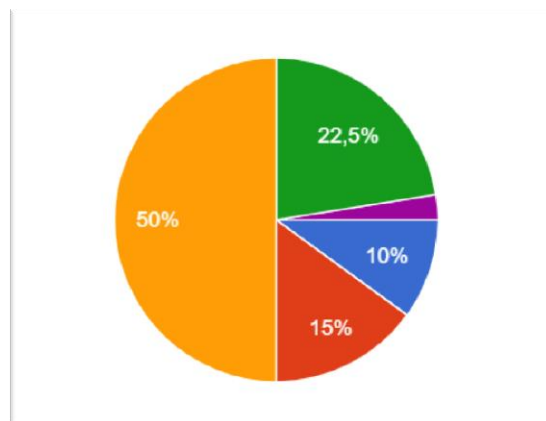
Kada posmatramo i analiziramo profil ispitanika, uočavamo da najveći broj njih ima završene master studije i preko 10 godina radnog iskustva. Takođe, najveći procenat ispitanika je zaposlen na višim pozicijama odnosno u samom menadžmentu preduzeća, što je bila i ciljna grupa ovog istraživanja. Možemo zaključiti da osobe koje su popunjavale upitnik vrlo dobro poznaju poslovanje preduzeća, kao i alternativne načine finansiranja.

Što se tiče karakteristika organizacije, najveći broj pripada kategoriji malih i mikro preduzeća, dok nešto manji procenat ispitanika radi u velikim preduzećima. Dominantna industrija u kojoj posluju ispitanici je softverska i IT industrija, na drugom mestu je metalska industrija. Kako je upitnik distribuiran preko članica klastera, ne čudi da je više od polovine preduzeća član nekog klastera ili drugih udruženja. U odnosu na izvore finansiranja, sopstvena novčana sredstva, krediti komercijalnih banaka ali i inostrani fondovi se najviše koriste prilikom finansiranja razvoja poslovanja preduzeća. Možemo zaključiti da ispitanici posežu i za drugačijim načinima finansiranja, poput domaćih i EU fondova, ali u dosta manjem procentu. Uzrok možemo tražiti među najvećim izazovima i problemima sa kojima se ispitanici suočavaju, kao što su nedostatak radnika određenih kvalifikacija, nedostatak povoljnih izvora finansiranja, nemogućnost ili otežano proširenje kapaciteta. Takođe, kada napravimo korelaciju sa znanjima i veštinama koji su potrebni, poput upravljanja projektima, IT, menadžment kvalitetom, organizacija i upravljanje proizvodnjom, dolazimo do zaključka da su ispitanicima neophodni zaposleni određenih kvalifikacija, veština i znanja, koji bi se bavili istraživanjem i konkurisanjem na inostrane i nacionalne fondove, sa ciljem razvoja i unapređenja poslovanja preduzeća.

Kako je cilj istraživanja ispitivanje koliko su privredni subjekti upoznati sa različitim načinima finansiranja poslovanja, glavni fokus je na domaćim i inostranim fondovima i programima podrške za razvoj. Više od polovine ispitanika, tačnije 75%, nije nikada apliciralo na inostrane programe podrške za razvoj malih i srednjih preduzeća. Takođe, 42.5% ispitanika je odgovorila da uopšte ne poznaje procedure za prijavljivanje na inostrane fondove. Delimično 45% njih poznaje procedure za

prijavljivanje na inostrane fondove i programe, a svega 12.5% u potpunosti poznaje načine apliciranja na fondove. Ukoliko bismo pogledali razloge koji sprečavaju ispitanike da koriste ovakve načine finansiranja poslovanja, to su najviše nepoznavanje ili kompleksnost procedura, neblagovremene informacije kao i nedovoljno razvijena mreža partnera.

Zatim, u narednom delu upitnika se ispitivalo koliko učesnici poznaju fondove i programe finansijske pomoći od strane Republike Srbije. Veoma mali broj ispitanika (17.5%) u potpunosti poznaje programe, više od polovine je delimično upoznato, dok sa druge strane 30% njih uopšte nije upoznato sa ovakvim načinima finansiranja. Na pitanje, koliko država stimuliše i finansijski pomaže razvoju MSP-a, ispitanici su dali sledeće odgovore: svega nekolicina (10%) smatra da država pomaže razvoj malih i srednjih preduzeća, polovina ispitanika (50%) smatra da država delimično ne stimuliše odnosno stimuliše razvoj, 22.5% je mišljenja da uglavnom ne stimuliše, 15% uglavnom stimuliše i 2.5% ispitanika smatra da država uopšte ne stimuliše razvoj malih i srednjih preduzeća. Dobijeni podaci se mogu videti na slici 1.

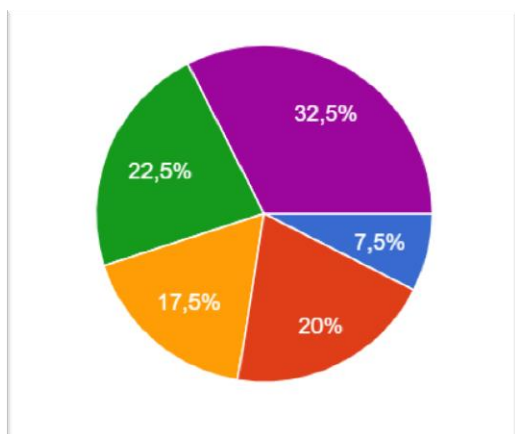

Slika 1. Stavovi ispitanika po pitanju finansijske pomoći MSP od strane države

Ako posmatramo institucije čija su bespovratna sredstva ispitanici koristili, to su Fond za razvoj Republike Srbije, Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja, Fond za razvoj AP Vojvodine i Fond za inovacionu delatnost. Pomenute institucije prikazane su na slici 2.

Sa druge strane, najveći broj ispitanika (40%) nisu bili korisnici bespovratnih sredstava pomenutih institucija. Takođe, možemo primetiti i da su ispitanici naveli da su koristili sredstva IPA i IPARD fondova (2.5%), koji iako su inostrani, imaju upravu u Srbiji.

Kao i u slučaju inostranih fondova, glavni razlozi za ne učestvovanje u domaćim programima su kompleksne i nepoznate procedure, neblagovremene informacije, nedostatak kompetenci, netransparentno objavljivanje rezultata i drugo. Detaljnijom analizom zaključujemo da mali broj ispitanika (7.5%) ima iskusne kadrove koji poznaju procese apliciranja na programe i fondove, drugi deo ispitanika konkuriše na pomenute fondove i programe preko mreže partnera ili drugih organizacija, a 17.5% učesnika koristi eksterne usluge konsultantskih kuća za apliciranje. Sa druge strane, 22.5% ispitanika nema kadrove koji se bave konkurisanjem na fondove i programe podrške. Dobijene rezultate možemo videti na slici 2.

Slika 2. Prikaz odgovora ispitanika na ponuđen set stavki

Poslednje pitanje se odnosi na benefite i motive za učestvovanje u domaćim i inostranim programima podrške, i među ponuđenim ispitanici su najviše odgovorili da u to spadaju: povećanje profita, jačanje konkurentnosti, razvoj veština i znanja, ulazak na novo tržište.

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Neosporno je da su sektor malih i srednjih preduzeća okarakterisani kao pokretači i glavni nosioci ekonomskog rasta i razvoja. Međutim, MSP imaju problem u pristupu finansijskim izvorima. Većinski koriste interne izvore za razvoj poslovanja, jer eksterni izvori poput bankarskih kredita nisu lako dostupni. Stoga je jedan od prioriteta Evropske komisije stimulisanje MSP-a kroz EU fondove i programe. Situacija je ipak drugačija u većini zemalja članica, kao i u Srbiji, a to je da korišćenje EU fondova nije na zadovoljavajućem i očekivanom nivou. Upravo iz tog razloga je i ideja ovog rada, da se otkrije razlog slabog odziva na inostrane i nacionalne konkurse i predlože rešenja za prevazilaženje ove situacije.

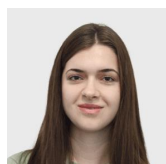
Rezultati istraživanja pokazuju da su preduzetnici zainteresovani za finansiranje iz EU i nacionalnih fondova, ali da nisu u potpunosti upoznati sa istim. Pored toga, MSP nisu zadovoljni sa količinom i kvalitetom dostupnih informacija, i veliki procenat ispitanika nikada nije konkurisao na ove programe. Takođe, većina preduzetnika delimično ili uopšte ne poznaje procedure i zahteve prilikom apliciranja za sredstva. Nešto pogodnija situacija je sa nacionalnim programima, gde svega 17.5% u potpunosti poznaje sve dostupne programe i mišljenja su da država stimuliše i podstiče razvoj MSP sektora. Jedan od predloga može biti dodatna promocija domaćih i inostranih fondova, posebno programa i bolja edukacije MSP u pogledu dokumentacije, predloga projekata, procedura i zahteva za apliciranje, koje bi se mogle realizovati putem kancelarija i agencija za podršku MSP. Evropska unija mogla bi rasteretiti preduzetnike od većine barijera i komplikovanih procedura vezanih za prijavu i učešće u programima. Veća svest i stručna pomoć mogu biti ključ u jačanju kapaciteta malih i srednjih preduzeća, što je preduslov za ekonomski rast.

Glavno ograničenje ovog istraživanja jeste limitirana baza podataka, odnosno uzorak malih i srednjih preduzeća i procenat povratnih informacija, te veća i sveobuhvatnija ciljna grupa ispitanika je svakako predlog za buduća istraživanja.

5. LITERATURA

- [1] European investment fund, "COSME financial instruments," Luxembourg, 2014.
- [2] Ministarstvo privrede, Informator o radu, 2021.
- [3] Cracow University of Economics, "Knowledge - Economy - Society: macro and microeconomic problems in the knowledge-based economy," in *Recognition of COSME and Horizon 2020 among Small European Entrepreneurs*, Cracow, 2018, pp. 11-22.
- [4] R. Kastratović, "Evropska banka za obnovu i razvoj," *Bankarstvo*, 2015.
- [5] L. Ožegović and N. Pavlović, "Menadžment malih i srednjih preduzeća kao nosilac razvoja privrede," *Škola biznisa*, 2012.
- [6] Visoka poslovna škola, Svetska banka, 2018.
- [7] National agency for innovation and research, "Guide - get ready for Horizon 2020," 2014.
- [8] <http://www.inovacionifond.rs/cir/o-fondu/o-fondu>, (Pristupljeno septembra 2022).
- [9] <https://ras.gov.rs/o-nama/nase-usluge>, (Pristupljeno septembra 2022).
- [10] <https://fondzarazvoj.gov.rs/cir/info/o-nama>, (Pristupljeno septembra 2022).
- [11] Ministarstvo privrede, "Izveštaj o malim i srednjim preduzećima i preduzetništvu za 2018. godinu," Beograd, 2020.

Kratka biografija:

Dunja Stanivuk rođena je u Novom Sadu 1997. god. Master rad na Fakultetu tehničkih nauka iz oblasti Industrijsko inženjerstvo i inženjerski menadžment odbranila je 2022.god.

kontakt: dsdunja6@gmail.com